

УДК 657

Івасечко У.В.

Аспірантка кафедри обліку у виробничій сфері

Тернопільський національний економічний університет

АКТУАРНІ РОЗРАХУНКИ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ОБЛІКУ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ: СУТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

У публікації підлягає розгляду визначення економічної суті актуарних розрахунків. Наводяться чинники організації та особливості даного виду розрахунків. Доводиться їх практичне значення у системі обліку вітчизняних підприємств

Ключові слова: актуарні розрахунки, актуарій, страховий тариф, страхова ставка, страховий фонд, теорія ймовірності, страхова статистика, фінансові показники діяльності страховика, страховий портфель, перестраховальна діяльність, брутто-ставка, нетто-ставка, страхова калькуляція

U. Ivasechko

ACTUARIAL INSURANCE ACTIVITIES IN THE ACCOUNTING SYSTEM OF MODERN ENTERPRISE: ESSENCE FEATURES AND PRACTICAL SIGNIFICANCE

In a publication are subject consideration of determining the economic merits of actuarial calculations. We give the factors and characteristics of this type of calculation. Prove their practical value in the accounting system of domestic enterprises

Keywords: actuarial calculations, actuary, insurance rate, insurance rates, insurance fund, probability theory, insurance statistics, financial performance of the insurer, the insurance portfolio, reinsurance activity, the gross rate, net rate, insurance calculation

Ивасечко У.В.

АКТУАРНЫЕ РАСЧЕТЫ СТРАХОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ УЧЕТА СОВРЕМЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: СУТЬ, ОСОБЕННОСТИ И ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

В публикации подлежит рассмотрению определения экономической сущности актуарных расчетов. Приводятся факторы организации и особенности данного вида расчетов. Доказывается их практическое значение в системе учета отечественных предприятий

Ключевые слова: актуарные расчеты, актуарий, страховой тариф, страховая ставка, страховой фонд, теория вероятности, страховая статистика, финансовые показатели деятельности страховщика, страховой портфель, перестраховочная деятельность, брутто-ставка, нетто-ставка, страховая калькуляция

Постановка проблеми загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями Страхування як сфера економіки має певні особливості: по-перше це відносно новий напрям діяльності, що потребує постійних досліджень та вдосконалення; по-друге, це досить прибутковий вид бізнесу як на мікроекономічному, макроекономічному так і на глобально-економічному рівнях господарювання. А так як воно супроводжується фінансовими операціями, то на сьогоднішній день стало цікавим і для обліку. Відтак, в учасників страхового ринку дедалі частіше виникає зацікавленість у можливості часткового його прогнозування. Таку можливість дає здійснення актуарних розрахунків у страховій діяльності.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми Питанням вище зазначених розрахунків приділили увагу багато науковців. Проте, найбільш ширше питання їх суті, методів та принципів відображено у роботах Шелехова К.В. [3], Вовчака О.Д. [2] та Плиса В.Й. [4] Існують на сьогоднішній день і нормативно-правові акти щодо регулювання актуарних розрахунків.

Цілі статті Дана стаття присвячена вивченню поглядів різних вчених та науковців на визначення економічної суті актуарних розрахунків. Метою статті є спробувати надати неупереджений погляд на трактування поняття актуарних розрахунків, висвітлити їх особливості та практичне значення у системі обліку сучасних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів Як щодо самого поняття «актуарні розрахунки», то воно походить від слова актуарій, що в перекладі з грецької мови означає «скорописець», «обліковець». У сучасному значенні поняття «актуарій» — фахівець зі страхової справи, який займається розробкою наукових методів обрахунку тарифних ставок, резервів, премій, розміру страхового ризику і т. ін.

Основи теорії актуарних розрахунків закладені в XVII ст. У 1662 р. була опублікована робота англійського вченого Д.Граунта “Природні і політичні спостереження, зроблені над бюлетенем смерті”. Він перший опрацював дані про смертність людей і побудував таблиці смертності. Одночасно голландський учений Ян де Вітт опублікував роботу про тарифи з страхування довічної ренти, де виклав метод обчислення страхових премій залежно від віку застрахованого і норми зростання грошей. Подальшого розвитку теорія актуарних розрахунків набула у роботах англійського астронома і математика Е. Галлея. Форма таблиць, яку він запропонував, застосовується дотепер, а на методику, що розробив Галлей, спираються сучасні прийоми розрахунків тарифів із страхування життя і пенсій. На теперішній час у теорії актуарних розрахунків застосовуються новітні досягнення математики і статистики [5].

На думку Шелехова К.В. страхування може здійснюватися лише тоді, коли заздалегідь невідомо, відбудеться у певний період та або інша подія чи ні. Тому в актуарних розрахунках застосовується теорія ймовірності, оскільки розміри тарифних ставок насамперед залежать від ймовірності страхового випадку. Поняття ймовірності страхового випадку характеризується тим, що ймовірність визначається шляхом підрахунку числа несприятливих для страхувальника подій (пожеж, аварій, крадіжок і ін.) і при страхуванні є лише деяка кількість об’єктів, щодо яких реалізуються визначені страхові ризики і виникають страхові випадки [3].

Вовчак О.Д. вважає, що у практиці актуарних розрахунків широко використовують страхову статистику — систематизоване вивчення та узагальнення наймасовіших і найтиповіших страхових операцій на основі вироблених статистичною наукою методів обробки узагальнених підсумкових натуральних і вартісних показників, які характеризують страхову справу. Всі показники, які підлягають статистичному вивченню, поділяють на дві групи. Перша група відображає процес формування страхового фонду, друга — його використання [2, 263].

Отже, актуарні розрахунки є системою статистичних і економіко-математичних імовірнісних методів розрахунку тарифних ставок і визначення необхідних фінансових показників діяльності страховика. За їхньою допомогою визначаються розміри тарифних ставок, тобто вартість страхової послуги і частка участі кожного страхувальника у створенні спільного страхового фонду. Величина тарифу (страхової премії, що оплачується страхувальником) вимагає вимірювання ризику, що береться на страхування. У складі тарифу відбивається також середня сума витрат з обслуговування одного договору страхування [4, 170].

Форму, в якій розраховуються витрати на проведення певного страхування, називають страховою (актуарною) калькуляцією. Вона допомагає визначити страхові платежі до договору страхування, собівартість послуги страховика, розмір страхового ризику, суму та частку витрат на ведення страхової справи.

Займатися актуарними розрахунками можуть відповідальні особи, які називаються актуаріями. Слово «актуарій» у перекладі з грецької мови означає «скорописець», «обліковець». Це офіційно вповноважені особи, які мають відповідну фахову підготовку згідно з вимогами, встановленими «Кваліфікаційними вимогами до осіб, які можуть займатися актуарними розрахунками», затвердженими розпорядженням Державної комісії

з регулювання ринків фінансових послуг України № 3519 від 8 лютого 2005 р. [3], що підтверджується відповідним свідоцтвом.

На сьогоднішній день актуарні розрахунки широко використовуються у діяльності страхових компаній так як мають широку систему розрахунків, методів обчислення та планування. На сьогоднішній день їх система розрахунків виражена математично в формулах та співвідношеннях. Як щодо методів обчислення та планування то страховик, зазвичай, продає багато різноманітних за складом і характером видів страхових послуг, що потребують математичного вимірювання таких параметрів:

- рівня зобов'язань, які він прийняв за договорами страхування;
- оцінювання надійності й стійкості його страхового портфеля;
- напрямків і обсягу здійснення ним перестраховальної діяльності.

Виконуючи актуарні розрахунки, необхідно також пам'ятати і про деякі загальні питання, що не залежать від конкретного виду страхування, як-от:

- визначення розміру тарифної ставки, що впливає на формування страхових резервів;

- обчислення розміру надбавки за ризик;
- визначення рівня витрат на ведення справи;
- визначення розміру страхових платежів, запропонованих до сплати [5].

Головною метою здійснення актуарних розрахунків для страховика є визначення тарифної ставки, за якою укладають договір страхування. На практиці її називають брутто-ставкою. Брутто-ставка складається з двох частин: нетто-ставки та навантаження. Власне нетто-ставка виражає ціну страхового ризику: пожежі, повені, вибуху тощо. Навантаження покриває витрати страховика з організації та проведення страхової справи, враховує відрахування в запасні фонди, містить елементи прибутку. В основу побудови нетто-ставки за будь-яким видом страхування покладено ймовірність настання страхової події [6].

На основі вищезазначених розрахунків страховики можуть формувати страхові резерви. В системі бухгалтерського обліку для їх відображення призначено однойменний рахунок 49. Створюють резерви незароблених премій, які включають частку від суми надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), що відповідають страховим ризикам, які не минули на звітну дату; резерви збитків, що включають зарезервовані несплачені суми страхового відшкодування за певними вимогами страховальників, а також всі інші страхові резерви (крім технічних), які формуються страховиками у випадках, передбачених чинним законодавством [7].

Що стосується діяльності страховальника. То тут при здійсненні актуарних розрахунків за одиницю розрахунків береться окремий суб'єкт, який належить до страхової сукупності. При обчисленні розміру страхових платежів одиниця розрахунків може розглядатися в цілому для країни, за окремими регіонами, з урахуванням особливостей цього конкретного району і специфіки проявів ризику у часі й просторі.

Інша особливість актуарних розрахунків за окремими видами страхування пов'язана з тим, що в майновій групі через велике коливання ризиків визначається спеціальна надбавка за ризик. Подібна надбавка звичайно не обчислюється при актуарних розрахунках за особистим страхуванням (хоча в принципі можлива), тому що обсяг страхової сукупності достатньо великий, а страхові суми порівняно невеликі.

Актуарні розрахунки можна класифікувати за галузями страхування, за часовою чи за ієрархічною ознакою.

За галузями страхування вони поділяються на розрахунки за:

- особистим страхуванням;
- майновим страхуванням;
- страхуванням відповідальності.

За ознакою часу актуарні розрахунки діляться на:

- звітні, що здійснюються по вже зроблених операціях страховика, тобто за наявними звітними даними. Вони орієнтовані на діяльність страховика у майбутньому щодо цього виду страхування;

- планові, що здійснюються при введенні нового виду страхування, для якого відсутня достовірна статистика спостережень. Тут використовують результати актуарних розрахунків за однотипними чи близькими за змістом видами страхування, котрі вже здійснювалися страховою компанією. Після закінчення певного терміну (як правило, після трьох років) аналізуються отримані статистичні дані за цим ризиком, і планові актуарні розрахунки відповідно коригуються. Таким чином, планові актуарні розрахунки перетворюються у звітні.

За територіальною ознакою актуарні розрахунки можуть бути:

- загальнодержавними, тобто зробленими для всієї території держави;
- регіональними, тобто проведеними для окремої області, району;
- індивідуальними, що виконуються для конкретного страховика [5].

Звичайно, така тенденція спостерігається лише для добровільних видів страхування. Адже, все що стосується загальнодержавних видів обов'язкового соціального страхування, то тут усі розрахунки та прогнозовані дані щодо сплати сум соціальних гарантій повністю регламентовані чинним законодавством.

В Україні передбачено створення інституту актуарних розрахунків під наглядом держави щодо фінансового забезпечення поточних і перспективних виплат. Так як на сьогоднішній день у нас здійснюється процес реформування у сфері пенсійного забезпечення. То створення системи актуарних розрахунків безпосередньо пов'язане з пенсійним забезпеченням. 16 грудня 2004 року № 1677 Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про затвердження методики проведення актуарних розрахунків у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування». А 18 липня 2005 року Правлінням Пенсійного фонду прийнято Постанову «Про затвердження Порядку проведення актуарних розрахунків у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування».

На сьогоднішній день актуарні розрахунки широко використовують у практиці сучасних підприємств, а отже мають зв'язок і з системою обліку суб'єктів господарювання. Так як дозволяють частково спланувати розмір витрат при нарахуванні страхових внесків та доходів при отриманні суми страхового відшкодування. Адже, якщо умови страхування передбачають виплату страхового відшкодування на користь платника податку — страхувальника, то застраховані збитки, яких зазнав такий платник податку у зв'язку з веденням господарської діяльності, включаються до його витрат за податковий період, в якому він зазнав збитків, а будь-які суми страхового відшкодування зазначених збитків включаються до доходів такого платника податку за податковий період їх отримання [8].

Саме ж нарахування страхових внесків в бухгалтерському обліку відображають за Дт 39 рахунку «Витрати майбутніх періодів» та Кт рахунку 65 у розрізі його субрахунків. Відшкодування ж страхових сум відображається за Кт Рахунку 75 «Надзвичайні доходи». Страхове відшкодування при страхуванні майна підприємства, зменшує податок на прибуток від звичайної діяльності, проте при його наявності належить до сплати податок з надзвичайного прибутку [9].

Щодо податкової звітності, то суму страхового відшкодування платник податку зазначає у рядку 03.22 додатка ІД «Інші доходи» до декларації з податку на прибуток підприємства. Для відображення суми застрахованого збитку окремого рядка в декларації не передбачено, тому цю суму платнику слід зазначити у складі інших витрат господарської діяльності у рядку 06.4.39 додатка ІВ «Інші витрати» до декларації з податку на прибуток підприємства [10].

Отже, практичне значення актуарних розрахунків в системі обліку суб'єктів господарювання полягає у:

- групуванні ризиків в рамках певної страхової сукупності та їх подальше дослідження;
- визначенні розміру необхідних витрат на проведення страхування (такі дослідження особливо актуальні при виборі об'єкта страхування. Так як не усі види страхування можна віднести до витрат того чи іншого суб'єкта господарювання, страховальник може розрахувати чи є економічно вигідним той чи інший процес страхування);
- встановленні розміру необхідних страхових резервів, а також джерел та способів їх формування;
- прогнозуванні норми дохідності капіталу при здійсненні страховиком інвестицій у страхові резерви;
- дослідженні перспектив розвитку діяльності страховика.

Висновки Враховуючи вищесказане, робимо висновки, що на сьогоднішній день актуарні розрахунки мають розгалужену систему класифікації, залежно від галузі дослідження, часу складання розрахунків, масштабності досліджуваної інформації, на їх організацію впливають різні чинники: форми проведення страхування, вид страхування, система інформаційного забезпечення тощо. Проте їх використання в обліку в умовах сучасної ринкової економіки залишається незмінним. Так як даний вид розрахунків дозволяє частково спрогнозувати питому вагу витрат у діяльності суб'єкта господарювання і коригувати їх ліміт у відповідних звітних періодах (у частині податкового обліку), необхідно їм приділяти більше уваги і ширше використовувати на практиці.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження 8 лютого 2005 року Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України №3519 від 8 лютого 2005 року „Про затвердження Кваліфікаційних вимог до осіб, які можуть займатися актуарними розрахунками” – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE10545.html
2. Вовчак О.Д. / Страхова справа: підручник .-К.: Знання, 2011.-391 с.
3. Конспект лекцій Шелехов/ Страхування. - Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/782/23/>
4. Плиса В.Й. / Страхування: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2006. – 391 с.
5. Режим доступу: <http://readbookz.com/book/114/2906.html>
6. Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15100111/strahova_sprava/aktuarni_rozrahunki
7. Режим доступу: <http://polka-knig.com.ua/article.php?book=53&article=5178>
8. Режим доступу: <http://news.dtki.ua/show/18545>
9. Режим доступу: http://bookdn.com/book_328_glava_22_9.14.Naprijami_ta_prijjomi_re.html
10. Режим доступу: http://buhbiz.com.ua/blog/accountancy/strahove-v_dshkoduvannja-podatkovij-obl_k.html